

ՆՈՐԱՎԷՊԻ ՄԱՍԻՆ

Ընթերցող հասարակութիւնը մեծ մասամբ ժլատ է նորավէպերու հանդէպ: Գրուածք մը գոնէ երկու հարիւր յիսուն էջ, եթէ ոչ աւելի, պէտք է ըլլայ զայն հետաքրքրելու համար: Եղաւ շրջան մը ուր քանի մը հատոր միասին, նոյն իսկ գետի պէս երկարներ գրելու պահանջը ունեցան ծանօթ հեղինակներ, հասարակութեան փափաքին գոհացում տալու համար:

Ընթերցողները, մանաւանդ մեծ ուստաններու յարածովի ընթերցողները, յաճախ անտարբեր են նորավէպեր գրողներու հանդէպ, զանոնք թերեւս ջղային կամ ծոյլ կը նկատեն: Որովհետեւ, անոնք կարճ պատմութեանքներով հրապարակ կուգան, ուրեմն կ'ենթադրեն թէ մեծ մշակոյթ կամ փիլիսոփայական խորունկ պատրաստութիւն չունին, իրենց շունչը կարճ է հասնելու որոշ բարձրութեան կամ խորութեան, թէ՛ վերջապէս, չեն ընդարձակեր իրենց նիւթերը եւ երեւակայած տիպարները, որպէսզի ստեղծուի մտքողական եւ կատարեալ մթնոլորտ, թէ՛ անոնք չեն տար կեանքը իր բաղձաղան գոյներով եւ երեսներով, թերեւս զուրկ են գրական կամ մասնագիտական պաշարէ, եւ ո՛վ գիտէ տակաւին ի՞նչ զարտուղի մտածումներ... Ահա՛, այսպէս նորավէպը, ընդհանրապէս, գրականութեան անժառանգ ճիւղը նկատուած է:

Վէպը եւ նորավէպը գրական միեւնոյն սեռին կը պատկանին, սակայն տարբեր ճիւղեր կը կազմեն, ու իրար երբեք չեն խաչաձեւեր: Անշուշտ, երբ գրող մը հետաքրքրական նիւթ մը կը գտնէ կամ կը յղանայ, կ'ուզէ զայն շահագործել իր բեղնաւոր մտքին այլազան արտայայտութիւններով, իր ներքին եռուն գաղափարներու շարա-յարումով ու անձնական ինքնուրոյն պատկերացումով: Կը փափաքի իր գտած հանքը առատորէն, լայնօրէն շահագործել: սակայն, նիւթեր կան որ որքան երկննան ու լայննան, այնքան կը կորսնցնեն իրենց ներքին արժէքը, որքան տարրալուծուին կամ մաղուին, այնքան կը նօսրանան եւ սնունդը կը պակսի:

Անշուշտ այս չի նշանակեր թէ ուրիշ գրող մը միեւնոյն նիւթը կարճ պատմութեանքի մը մէջ խտացած տալով՝ պակաս արժէք ներկայացնող գործ մը հրապարակ հանած կ'ըլլայ, եթէ յաջողի ստեղծել իրական մթնոլորտ եւ տալ տիպարները կատարեալ բնականութեամբ եւ բանաստեղծի վրձինով:

Վիպասանը, արդարեւ, միջոց ունի լայնօրէն իր վէպին տիպարները աւելի յստակ եւ կատարելագործուած, իր հերոսները աւելի խորացած ներկայացնելու, ճարտար վիպասանը վարպետօրէն իր նիւ-

Թը աւելի պեղած, քրքրած, ուրեմն կեանքին մօտեցուցած կը ցուցադրէ: Սակայն, նորավիպագիր մը երբեմն քանի մը էջերով, գրչի վարժ հպումով ի յայտ կը բերէ այնպիսի տիպարներ որոնք անմոռանալի կը մնան մեր մտքին մէջ եւ որոնց հետ մենք յանկարծ կը նոյնանանք, կը խանդավառուինք: Ան մեր առջեւ կը բանայ այնպիսի հորիզոն մը որ կ'ըմբռնենք անոր խորհրդաւոր սարսուռները եւ թաքուն գեղեցկութիւնները: Նորավէպի մը հերոսներուն իրական եւ ինքնատիպ մարմնաւորումը աւելի սերտօրէն կը խառնուի ընթերցողին հոգիին հետ, որովհետեւ ան ճիգ մը կը թափէ լեցնելու երբեմն չգրուած, չըսուած բաները՝ իր ներքին ապրումներով:

Պատմողի մը իրական արուեստը այն է որ մեր մէջ արթնցնէ եւ ապրեցնէ, գրչի քանի մը հարուածով եւ մոգական երանգներով, իր պարտադրած տիպարներուն վաւերականութիւնը եւ մեզի պարգեւէ անոնց գոյութեան խորունկ զգայականութիւնը, լծելով մեզ աշխատանքի, մեր անձնական երեւակայութիւնը վառելով:

Ուրեմն ընթերցողն է որ ծոյլ է՝ եթէ չի սիրեր նորավէպը, եւ կը նախընտրէ միայն երկարաշունչ վէպեր, որոնց սիրահալ հերոսներուն շուքին տակ կ'ուզէ քնանալ եւ երազել:

Պուշկինի պատմութեան հերոսները, Էտկար Փոյի, Քէթըրին Մէնֆիլտի քանի մը կարճ նորավէպերուն տիպարները ամբողջապէս եւ մարդկօրէն նկարուած են, օժտուած՝ այնպիսի լուսաշող եւ գեղահիւս արուեստով մը ուր ոչինչ չի պակսիր մեզի տալու համար յաւերժական էակներու կենդանի շարժականութիւնը: Կի՛տը Մոփասանի, Ջեխովի, Փիրանտելլոյի, Կորքիի կամ մեր զմայելի Զօհրապին եւ շատ շատերու կարճ պատմութեանքները պարզ, նրբահիւս՝ աւելի հարուստ նիւթ եւ արգամանդ ենթահող ունին, քան թէ քանի մը հատորներով երկարաշունչ վէպեր:

Անոնց նորավէպերը, թէեւ քանի մը էջերու մէջ պարփակուած, կատարեալ գեղեցկութիւն մը կը ներկայացնեն, վրձինի հանճարեղ հարուածով մը տիպար մը շարժման մէջ կը դնեն, պատկեր մը կը վառեն ու կը ստեղծեն բնական եւ կենդանի մթնոլորտ: Ծւ որքան անոնց գրչի խաղերը կարճ են, այնքան ազդու տպաւորութիւն կը թողուն մեր վրայ, որովհետեւ կը դպին մեր ներքին նուրբ լարերուն՝ յանկարծահոս գիւտերով:

Անշուշտ պիտի առարկուի թէ պզտիկ պատմութեանքներու շարք մը, մէկ հատորի մէջ ամփոփուած, ընթերցողին ուշադրութիւնը կը տարտղնէ եւ ժամանակ չի տար մտածելու, մարսելու եւ անձնական ապրումներու գերադոյն թափով շարունակելու պատմողին ստեղծած կեանքը: Ընթերցողը, սակայն, կ'անգիտանայ որ գրական գործ մը արժէք ունի այն չափով որքան որ մենք կուտանք անոր, մեր ներքին ապրումներուն չափանիշով:

Գրուածք մը այն ատեն միայն կը սկսինք իրապէս կարդալ, երբ զայն արդէն լմնցուցած ենք: Մենք է որ կ'աւելցնենք զլուսիններ, կը վերլուծենք, կը զարդարենք, կը դեղեցկացնենք եւ կուտանք անոր որոշ գոյն եւ վերջնական ձեւաւորում, ըստ մեր ներաշխարհին եւ մեր ձգտումներուն: Ընթերցողը որքան մասնակից ըլլայ հեղինակին, այնքան անոր դործը կատարեալ արժէքի մը կը հասնի եւ հետապնդած նպատակը իրագործած կ'ըլլայ: Ընդարձակ վէպէ մը երբեմն կմախք մը կը մնայ, իսկ փոքրիկ պատմուածք մը յաճախ կ'ուռի, կ'ալեկոծուի, կ'ընդարձակուի մեր ուղեղին մէջ, մեր անձնական ապրումներուն լայն յորձանքին մէջ եւ կը հոսի առատ, դետի մը նման, մեր մտերիմ յուղումներուն շնորհիւ, ու կը դառնայ անմոռանալի յիշատակ մը, յաւիտենական վիպակ մը...

Ուրեմն ընթերցող հասարակութեան անտարբեր ըլլալուն պատճառով է որ նորավէպերը այնքան չեն կարդացուիր որքան վէպերը: Կարծէք ան է որ կը պահանջէ դրողէ մը երկար, շատ երկար վէպեր, անհատնում էջեր, կը պահանջէ մանաւանդ ծառուած համեմներ, դիւրամարս կերակուրներ, արդէն մարտուած դործեր: Ընթերցողը չուզեր գործակցիլ հեղինակին հետ, չուզեր յոգնեցնել իր միտքն ու երեւակայութիւնը: Անոր քով կը պակսին ներքին զգայական թելերը կամ բանաստեղծական թափը: Այդպիսի ընթերցող մը կեանքի չոր ու ցամաք շարժումներուն դերի դարձած, կը ձանձրանայ եւ կը պահանջէ որ սպասարկեն իրեն: Ան կը յոգնի, երբ գրուածք մը յանկարծ վճռական եւ կտրուկ կը ձեւաւորէ իր տիպարներուն ներքին յորդահոսան կեանքը: Նորավէպերը փոքրիկ սրուակներու մէջ պարփակուած խտացեալ բուրումներու պէս կը հոտոտենք մշտապէս: Անոր համար է որ լաւ գրուած նպատմուածք մը աւելի յաճախ կը կարդացուի եւ ամէն անգամ նոր բան մը կ'արթնցնէ մեր մէջ, նոր երակ մը կը թրթռայ եւ նոր ողի մը կը ստեղծուի մեր ներքինին:

Նորավէպերու մէջ ձգտում կամ դադափարականութիւն չի դրուիր այնքան որքան վէպերու մէջ: Անոնց արժէքը արուեստի ոգին է զոր դիտող միտք մը եւ նկարագրելու մեծ դիւրութիւն մը միայն կրնան մեզի սիրելի դարձնել:

Վարպետ Նորավիպագիր մը նպատակը միայն պատմութիւն մը պատմելու կամ ընթերցողը զուարճացնելու կամ յուզելու մէջ չի կայանար, այլ պարտադրելու մեզ որ մտածենք եւ ըմբռնենք խորունկ իմաստը դէպքերուն եւ անոնց մէջ պահուած կեանքի պատահարներուն: Հեղինակ մը որքան խորապէս դիտած ըլլայ մարդիկը, իրերն ու դէպքերը, որքան հակիրճ կերպով տայ իր տեսողական աշխարհը, որքան ճշգրիտ ըլլան մանրամասնութիւնները, այնքան տպաւորութիւնը ուժգին եւ մնայուն կ'ըլլայ: Ուրեմն պատմողը փոխանակ երկարօրէն բացատրելու իր հերոսներուն հոգեկան վիճակը, տարտղ-

նուեյու աճհատնում իրողութիւններու մէջ, եթէ միայն փնտռէ առարկայօրէն գործողութիւն եւ շարժում, իր անձերուն այդ միեւնոյն հոգեկամ վիճակը ճակատագրականօրէն կը հասնի որոշ եւ վերջնական ձեւաւորումի մը:

Վարպետ գրող մը պէտք է գաղտնի պահէ իր անձնական հոգեբանութիւնը, փոխանակ զայն ցուցադրելու, եւ տայ կենդանի պատկերը անուղղակի գիծերով: Ինչպէս որ նկարիչը երբ կը նկարէ կենդանադիր մը, նախ ցոյց չի տար կմախքը, այդպէս ալ պատմութեան մը կը ստանայ անկեղծ եւ հարազատ շեշտ, երբ գրուածքին մէջ ապրող անձերը մեղի չեն պատմեր թէ ներքին ի՛նչ շարժառիթներու կը հպատակին, այլ բառը, շարժումն ու պատկերը միայն կը ստեղծեն անոնց ներքին ապրումներուն իսկական էութիւնը:

Իրական արուեստագէտը որ նորաովէպ կը գրէ, երբեք նկատի չունի ընթերցող հասարակութիւնը այնքան որքան վիպագիրը: Ան ինքն իրեն համար կ'աշխատի, ընտանի զօսանքի մը պէս կը նուիրուի ստեղծագործելու, ինքնամփոփ գոհունակութեամբ կը պատմէ առանց մեծ գրականութիւն մը ըրած ըլլալու յաւակնութեան, թէեւ լաւագոյն գրական արտայայտութիւնն է որ արուեստագէտ մը կրնայ ստեղծագործել:

Նորաովէպը մտերիմ խաղն է կեանքէն բխած, որ արուեստը կը լուսաւորէ հրաշափառ պատմաանդանի մը վրայ:

ՀՐԱՉ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

×

ՅՈՒՐՏԸ. — Ահա օրուան խնդիրը որ ազգայինն չէ, բայց բոլոր ազգայնաց հետ վերաբերութիւն ունի: Եթէ մարդ պարտաւոր է իր գգացածը գրել, մենք ալ ցուրտին վրայ կը գրեմք այսօր, որովհետեւ ուրիշ բան գգացած չունինք: Երանի՜ անոնց որ բան գործ չունին և (Թուրքիայ մէջ) համարձակ կը վայելեն դադողալու ազատութիւնը: Դադացէ՛ք ազգատներ: Ի՞նչ ընեն այս խնդրերը որ ածուխ եւ ձմեռուան լաթ չունին եւ իրենց պատուհաններուն լրագիր փակցուցած սենեակներուն մէջ կը մտնեն: Ի՞նչ պիտի ընեն. թող չմտնեն. հագուստ չունեցողի մը համար մտի ի՞նչ ըսել է. մտիլը հագուստ ունեցողներուն համար է: Առանց հագուստ ունենալու մտի ճգիլը՝ գուարեմալ ըսել է, առանց ստակ ունենալու: (Յ. Պարոնեան)